

РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Створення ринкової економіки в Україні (2005 – 2007 рр.) викликало потребу у здійсненні відповідних змін назв основних видів підприємств, які були затверджені в “Господарському кодексі”. Але головною тенденцією, яка спостерігається тепер, є не просто зміна назв (наприклад, ВАТ на ПАТ), а те, що відбувається утворення потужних об’єднань підприємств. Головною формою таких об’єднань є утворення синдикатів, корпорацій і холдингів. Виникає логічне питання, а яким видам об’єднань треба надавати перевагу?

Всі ці форми об’єднань призводять до монополізації ринку через утворення потужних монополій. В економічній науці монополію найчастіше розглядають як явище негативне. Цьому сприяє те, що, на відміну від досконалої конкуренції, чиста монополія не досягає ні виробничої, ні розподільної ефективності. Виникає наступне питання, якщо монополізація ринку це так погано, то чому в реальній економіці вона тільки розширюється і зростає. Класична економічна теорія не дає відповіді на це питання. Наявність цього протиріччя вперше досліджено в [1]. Ось який висновок в ній зроблено: “класики стверджують, що монополія руйнує ринок і завдає шкоди суспільству загалом. Ми стверджуємо протилежне. Монополії – це природний розвиток економічної системи; вони не руйнують ринок, а навпаки, рятують його і суспільство загалом від криз перевиробництва продукції” [1, с. 257].

Викрив причини апріорно негативного ставлення до монопольних підприємств, необхідно перейти до наступного етапу дослідження, а саме – треба встановити, яка сутнісна різниця між цими об’єднаннями підприємств (синдикат, корпорація, холдинг тощо) і яка форма об’єднання є найбільш ефективною для сучасного етапу розвитку економіки.

Синдикат це, на нашу думку, первинна форма об’єднань підприємств. Причина утворення такого об’єднання розкривається із значення цього слова – це “захист” виробника продукції від можливого диктату постачальника сировини або споживача продукції. Всі інші питання підприємства, які утворюють це об’єднання, вирішують самостійно.

Корпорація (співтовариство) – це більш розвинена форма об’єднань підприємств. Це зумовлено з тим, що у такому разі відбувається делегування окремих своїх функцій для централізованого регулювання певних питань (виробничих, наукових і комерційних). Внаслідок цього можна більш ефективно управляти діяльністю такого об’єднання. На нашу думку, найбільш слабкою ланкою управління корпорацією є прийняття стратегічних рішень. Це пояснюється тим, що всі члени цього співтовариства є рівноправними. А практика свідчить, що навіть фахівці високого рівня (особливо співвласники окремих підприємств) шляхи вирішення будь-якої складної проблеми будуть бачити по різному. Тому можуть виникати конфліктні ситуації і прийняття неоптимальних рішень.

Холдинг – це найбільш розвинена форма об’єднань підприємств. Його головна перевага розкривається в сутності цього угруповання, з якого і походить це слово – володіння. Головна мета створення таких компаній – це концентрація капіталу (володіння) і оптимальне його використання (розпорядження). Це, на нашу думку, найбільш пристосована форма утворення підприємств для постіндустріального суспільства в період всесвітньої глобалізації. Проте і ця форма об’єднань має відповідні недоліки. Саме головне, у якій формі відбуватиметься процес захоплення підприємств – купівля контрольних пакетів акцій – легітимній чи злочинній.

Нами також встановлено, що в методологічному плані синдикат утворює “екзогенну форму об’єднань підприємств”, характерними ознаками якої є: об’єднання має “формальний характер”, бо не впливає на зміну внутрішнього стану утвореної системи; основна мета утворення є “захист” – відповідь (захисна реакція) на дію зовнішнього середовища

(постачальників і споживачів); кількісні зміни (утворення об'єднання) не викликає якісних змін – стану функціонування самої системи (покращення внутрішньофірмового управління).

Корпорація, на нашу думку, є перехідною формою утворення об'єднань підприємств – від екзогенного до ендогенного виду. Це зумовлено тим, що у такому разі, окрім попередніх функцій захисту від дії зовнішнього середовища, відбуваються відповідні якісні зміни у функціонуванні створеної системи – делегування окремих функцій підприємств (виробничих, наукових і комерційних) до централізованого органу управління.

В методологічному плані такі зміни є надзвичайно важливими, оскільки це принципово міняє сутність утвореного об'єднання. Це пояснюється тим, що, на відміну від попереднього випадку, коли спостерігався однобічний зв'язок із зовнішнім середовищем, з'являються зовсім інші можливості. Перебудова і удосконалення внутрішніх зв'язків, які утворюються в цьому об'єднанні, змінюють систему взаємодії із зовнішнім середовищем. Тепер з'являється можливість не просто реагувати на зміни, які відбуваються ззовні, але й впливати на них, або передбачати їх і бути наперед готовим. Проте головний недолік корпорацій, який вже згадувався, полягає в тому, що у такому разі відбувається “делегування окремих функцій і повноважень”. А вижити в умовах жорсткого конкурентного середовища на умовах “співтовариства” з половинчатими функціями можливо, тільки коли це об'єднання функціонує в допоміжних сферах суспільного та промислового виробництва або наданні послуг.

Очевидно, що холдинг-підприємства у цьому плані мають значні переваги. Це пояснюється тим, що початковою метою створення холдингу є зміна внутрішнього середовища функціонування підприємств, з яких він утворюється. Цією метою є – максимальна концентрація капіталу, що дає можливість оптимально вирішувати більшість поточних і стратегічних проблем. Тому в методологічному плані холдинг-підприємства утворюють “ендогенну форму об'єднань”, яка, на нашу думку, у найбільшій мірі пристосована для виживання у цьому жорсткому постіндустріальному середовищі. Але недоліком, і відповідним ризиком, цього угруповання є те, що сам процес об'єднання може відбуватись у вигляді захоплення окремих підприємств без будь-якого дотримання законодавчих норм (однак це правило є характерним для будь-якого первинного накопичення капіталу; тому завдання науковців полягає в тому, що треба своєчасно інформувати суспільство про ризики утворення такого процесу і створювати умови, які б перешкождали можливості виникнення цього явища).

В процесі еволюції ринкових відносин “корпоративне управління” як організаційна форма управління підприємствами показує значні конкурентні переваги порівняно з іншими. Однак “корпорація”, “корпоративне управління” і багато похідних термінів, які тепер вживаються в економіці, потребують здійснення подальшої систематизації і класифікації. Це зумовлено тим, що ці поняття можуть стосуватись підприємств, які мають чисельність працівників від декілька сотень і до багатотисячних колективів, що, окрім того, можуть бути розташовані у декількох країнах. Такі кількісні відмінності обов'язково впливатимуть і на якісні, що треба враховувати в повсякденній управлінській роботі.

В недостатній мірі, на нашу думку, також досліджено найважливішу властивість, яка притаманна корпоративній формі управління, – це ефект синергізму. Більшість дослідників переконані [2], що тільки завдяки цьому ефекту корпоративні форми управління діяльності підприємств мають таку негасаючу привабливість та ефективність. Однак причини виникнення цієї ефективності і всі її форми досліджені не в повній мірі. Особливо це стосується кількісного обґрунтування цього ефекту. Це пояснюється тим, що значна частина економістів, як практиків так і теоретиків, наочно бачать прояви цього ефекту, але обґрунтовано довести його кількісне значення вдається мало кому.

1. Скворцов І.Б. Парадокси, догми і реальність економічної теорії: мікроекономіка для економістів: Монографія / І.Б. Скворцов. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2007. – 340 с. 2. Фадєєва І.Г. Системно-синергічні засади управління розвитком нафтогазових підприємств корпоративної структури: [монографія] / І.Г. Фадєєва. – ІФНТУНГ, Івано-Франківськ: ПП Кузів Б. – 2012. – 459 с.